

Reményik-olvasat helikoni tükörben

Reményik Sándor (1890–1941) életművének recepciója új szakaszba érkezett. A kortársi pozitív fogadtatás, illetve a halálakor kinyilvánított mély gyász és szakmai elismerés után következett az ötvenes évek osztályharcos, dogmatikus irodalompolitikájának megfelelő elutasítás, majd egy lassan kibontakozó újraértékelési kísérlet. A nyolcvanas évek végén történt politikai változások egyfajta Reményik-reneszánszot hoztak, ünnepek és szavalóversenyek fényébe kerültek Reményik Sándor lírájának bizonyos darabjai. Az utóbbi évek aztán meghozták a kiegyensúlyozottabb, a korábban árnyékban maradt részletekre is figyelő irodalomtörténeti elemzéseket, egy teljesebb-reálisabb Reményik-kép felé mutatva.

Ebbe a folyamatba kíván beilleszkedni tanulmányunk, az Erdélyi Helikon (1928–1944) évfolyamaiban található Reményik-szövegek számbavételével, elemzésével. Szükséges ezt a munkát elvégezni, hiszen a Pásztortűz (1921–1944) mellett a Helikon volt Reményik Sándor elsődleges fóruma; itt közölt verseinek, kritikáinak, tanulmányainak nagy száma, az egyes írások súlya alátámasztja a pályatársi emlékezetből¹ ismert bensőséges kapcsolatot s az irodalomtörténeti megállapítást, miszerint a helikoni írói csoportosulás három vezető egyénisége, ideológiai iránymutatója: Reményik Sándor, Kuncz Aladár és Tamási Áron.² Ezt a Jancsó Elemértől származó kategorikus kijelentést bizonyára árnyalni kell – feltűnően hiányzik ebből a névsorból Kós Károly és Bánffy Miklós –, az Erdélyi Helikon tizenhét évfolyama több szakasz megkülönböztetését is igényli, de Reményik szerepének kiemelése aligha vonható kétségbe. Ez a kapcsolat a költő és a folyóirat között nem volt mindig felhőtlen, sőt 1933-ban már-már válságosra fordult,³ közvetlenül utána viszont – egy Áprily-levél tanúsága szerint⁴ – szóba került, hogy Reményik szerkessze a Helikont. Erre nem került sor, megmaradt a Pásztortűz főmberének,⁵ ám helikoni jelenléte ezután is fontos, az életmű egésze felől nézve is.

Az 1928 májusában elindított Erdélyi Helikon, Áprily Lajos szerkesztésében, három verset közlő Reményiktől a bemutatkozó lapszámban. (A költészetet rajta kívül Bartalis János, Mécs László és Dsámi – Antalfy Endre fordításában – képviseli.) *A Mint aki elfelejtett emberül* a hagyományos értékekből való kiábrándulás és egy új, „az emberén kívül” keresett „világnyelv” érvényesítésének a verse, amelyet a *Fekete gyémánt* és a *Kedves kertész...* kísér. Még négy Reményik-vers olvasható az 1928-as évfolyamban, köztük *Az örök liften* című. És meg-

¹ Az Erdélyi Helikonhoz tartozó írók közül számosan nyilatkoztak Reményikről mint a helikoni írói csoportosulás belső tagjáról. A költő koporsójánál, a Házsongárdban elmondott búcsúbeszédében Bánffy Miklós az ő nevükben jelentette ki: „Reményik Sándor a miénk is volt, talán jobban a miénk, mint bárki másé. Bajtársunk, barátunk, testvérünk volt ő és vezérlő vezérünk.” Bánffy Miklós: *Reményik Sándor*. EH XIV(1941). 687.

² Dr. Jancsó Elemér: *Reményik Sándor élete és költészete*. Kvár 1942. = *Reményik Sándor Emlékkönyv*. Szerk. Kisgyörgy Réka, Kvár 1998. 95.

³ Olosz Lajosnak írt, 1933. június 13-i levelében érdeklődik barátjától Reményik a Helikon, illetve a Szépmíves Céh ellen lázadó írók (Berde Mária, Tabéry Géza, Olosz Lajos) szervezkedéséről, az EMÍR-ről (Erdélyi Magyar Írói Rend), egyúttal pedig kifejezi saját ellenérzéseit is a kiadó és adminisztratív-terjesztői ügyintézővel kapcsolatban. *Félig élt élet. Olosz Lajos és Reményik Sándor levelezése 1912–1940*. Sajtó alá rendezte Kis Olosz Klára. Kvár 2003. 288–293.

⁴ 1934. január 2-i levelében Áprily igyekszik lebeszélni Reményiket arról, hogy elvállalja az Erdélyi Helikon szerkesztését. *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája (1924–1944)*. Közzéteszi Marosi Ildikó. Buk. 1980. I. 407–410.

⁵ Reményik neve 1921-től szerepel a Pásztortűzön mint főszerkesztő vagy mint a szerkesztőbizottság tagja, illetve laptulajdonos.

szólal Reményik az ún. schisma-pörben is, az erdélyi magyar irodalom s a magyar irodalom egysége védelmében; itt határozottan áll ki Ady Endre és az erdélyi „saját életünk” mellett.⁶

Ákárcsak az első évben, 1929-ben is hét Reményik-vers található a Helikonban (ebből egy fordítás Edmund Schwabtól), olyan jelentős is, mint a *Címzett ismeretlen* és a Bethlen Gábor-számot bevezető *Az álarcás magyar*. Ő méltatja az időközben repatriált Áprily verses drámáját, ezekkel a romantikus – mélyen átélt – mondatokkal zárva ismertetését: „Az eltávozott, de velünk maradt Áprily Lajos szíve-vére, nagy bíborvörös csepp itt lángol előttünk a roppant erdélyi kőoltáron. Ő messze jár, de a vércsepp beszél helyette, és nem alszik meg, és nem szárad fel. Időtlen zengéssel feleli nekünk, szomorú, kérdező testvéreinek: *Itt vagyok, itt vagyok...*”⁷ A százok Heinrich Zillich szerkesztette folyóiratának, a Klingsornak erdélyi magyar számáról beszámoló cikkében a „nekünk, a Helikon íróinak” ajánlott Folberth-írásról szól részletesen, a szerző „fanatikus transzilvanizmusát” ismerteti „földrajzi víziójának nagyszerűségét és igazságát” nem tagadva, de jelezve, hogy „történelmi öntudatunk helyenként ellene mond fejtegetésének”⁸.

A harmincas évek első három évfolyamában közölte legtöbb és legjelentősebb, versben és értekező prózában született kéziratát Reményik: 1930-ban nyolc verset és hat kritikát, recenziót; 1931-ben tíz verset és öt kritikát, 1932-ben hetet-hetet a két műfajban. Az 1930-as Helikon-(Reményik-)versek közül érdemes kiemelni a *Kiadom a részed* és az *Amiként mi is megbocsátunk...* címűeket, főként azonban a *Kós Károly erdélyisége* címmel közölt tanulmánya érdemi a megkülönböztetett figyelmet.⁹ Az apóptó Kós novelláskötetének, a *Gálok*nak a megjelenése jelenti, de Reményik mondhatni az addigi teljes Kós-életművet térképezi fel, jellemzi. Mintha folytatná a schisma-pörben felvetődött alapkérdés vitáját, íróársával és önmagával vitatkozva közelíti a Kós Károly által meghirdetett transzszilvanizmushoz. Nemigen szokták idézni, legalábbis Reményiktől nem, pedig fontos ez a gondolatmenet: „Az egyetemes magyar történelmi gondolat mindenestre háttérbe szorul ebben a história-szemléletben. Erdély mindenekelőtt és mindenekfelett, mindig, a múltban is: ez az érzés világít keresztül Kós vázlatán. Sokszor úgy érezzük: Erdély *egyedül* a tengely, mely körül érdemes forognia a magyar világnak, és minden világnak. A magyar nemzeti eszme öncélúsága helyett Erdély mint történelmi öncélúság, népeinek harmonikus egységével. Ilyen szemléletre nem tanítottak bennünket az iskolában, az bizonyos, – de ilyen szemléletet nem tanítanak ma sem, semmiféle iskolában, s talán nem is fognak tanítani soha... Ennek a szemléletnek a logikai igazságával lehet vitázni, a művészi igazságát nem lehet letagadni. Ez a művészi igazság pedig földindulások és égszakadások erdélyi magyar igazsága: a lokálpatriotizmus történelemszemlélete.”¹⁰

A már Kuncz Aladár szerkesztette Erdélyi Helikon nyilván megbecsüli nem szűnően vívódó költő-munkatársát, amit Demian Tassy egész oldalas (műmellékletként közölt) Reményik-portréja és Kádár Imre terjedelmes Reményik-kritikája is jelez.¹¹ Reményik Sándor költői vízióinak változását érzékelteti Kádár e mondatokkal: „Avagy nem akadt-e fenn és meredt kővé gyakorta a mi költőnk tekintete csak egy évtized előtt is rémítő, de mégiscsak véges és múltó képek víziója előtt? Ma pedig a földi haza mindenkor az örök haza eszményét ragyogtatja meg

⁶ A Helikon első két számában kilenc író szólal meg a „schisma-pörben”: Benedek Elek, R. Berde Mária, Kós Károly, Makkai Sándor, Molter Károly, Reményik Sándor, Spectator, Szentimrei Jenő és Tabéry Géza. *Az Erdélyi írók a magyar irodalom egységéről* cím alatt futtatott válaszokat ábécérendbe rakta a szerkesztő; Reményik szövege a júniusi számban jelent meg. EH I(1928). 147–148.

⁷ Áprily Lajos: *Idahegyi pásztorok*. EH II(1929). 643.

⁸ R. S.: *A „Klingsor” erdélyi magyar száma*. EH II(1929). 654.

⁹ EH III(1930). 240–242.

¹⁰ *I. m.* 240.

¹¹ Kádár Imre: *Szemben az örökméccsel. Reményik Sándor új verskötete*. EH III(1930). 129–132.

verseiben, népét és az emberiséget egyaránt átöleli a földi csonkaság könyörülő szemléletében, amelynek megváltása »az igazi tető«, az örök integráció, amely »kiegészíti a csonkaságot s földi remények után égi álmok biztos, erős teteje alatt« befejezi.¹² A Kádár Imrétől idézettek persze nem jelentik azt, hogy Reményik most már kívül helyezkedik a történelem és az irodalom, a sajtó mindennapjain. Ennek meggyőző bizonyítéka Kisbán (Bánffy) Miklós Martinovics-drámájáról és a budapesti bemutatót követő visszhangokról írt tanulmánya.¹³ Szomorú aktualitáshoz, Kuncz Aladár halálhíréhez kapcsolódik a *Sorsunkra hagyva* című, a barát megrendültségét kifejező Reményik-vers, amely a Helikon Kuncz-emlékszámanak elején áll, a lapon főszerkesztőként szereplő Kisbán Miklós búcsúztatója után tördelve.

Az Erdélyi Helikon Reményik-központú átvilágítása a legmeglepőbb eredménnyel 1932-ből szolgál. Egy új minőség, megújuló irodalomszemlélet dokumentumait találjuk az egész év folyamán, versben és tanulmányban-kritikában egyaránt. A *Tények*, az *Őrült telekre őrült tavaszok*, a *Zavart hangok az ének mesterének* a költői életmű egészében is fontosak, ám nem ismeretlenek. A költői szerep újraértelmezése megkezdődött, és ebben a Jékely Zoltánnak (Áprily fiának!) ajánlott *Őrült telekre őrült tavaszok* ugyanolyan fontos pillanat, mint a programversnek tekinthető – kiemelt helyen, egy ankéthoz kapcsolva közölt¹⁴ – *Tények*:

*Tények: szigorú, vas-szürke titánok,
Sose mertem a szemetekbe nézni.
Száras, hideg, kemény a szemetek,
Az enyém fátylas, rebbenő, beteg.
Behunytam hát szemem előttetek.
Behunyt szemmel is láttam egy világot.
Most feltéptek behunyt szememet,
Tények, szigorú, vas-szürke titánok.*

Hogy melyek voltak az életrajzi, illetve közvetlen társadalmi-közéleti okok, amelyek az „il-lanó, füstölgő álmaim”-at képesek megszakítani, felváltani a „farkasszemet nézés”-sel – annak keresése nem tartozik e tanulmányra. Az viszont igen, ami (az Erdélyi Helikonban ellenőrizhetően) az olvasmányélményekből csapódik le – és ugyanebbe az irányba mutat. Elsőként Illyés Gyula *Három öreg* című kötetének kommentárját kell említenünk;¹⁵ noha felismerhető benne Reményik alkati konzervatívizmusa, a régi-új költői hang elfogadása, sőt boldog fölfedezése a jövőbe is mutat. „Sír ez a csodálatos juhászfurulya: Illyés Gyula poézise – olvassuk a recenzióban. – A régi fényes világ után... Olyan jólesik ezt a hangot is hallani. Hát – mégis, fényes is volt az a régi világ, nemcsak villára hányni való, égetni való szemét és rongy, átok és bűn. És lám, vannak még fiatalok, akik elmennek az »öregék« után. Mintha a generációk szembenállása és szembefeszültsége, az apák és fiúk harca, amiről annyi szó esik – megoldódnék, feloldódnék, a *nagyapák* iránti szerelemben. Ady is a nagyapákhoz ment vissza, talán azért nem értették az apák.”¹⁶ Az apák és fiúk harcához kapcsolható Tamási Áront megszólító, a korszak

¹² I. m. 129–130.

¹³ Kisbán Miklós: *Martinovics* (Szinmű. Erdélyi Helikon kiadása. 1931). EH IV(1931). 482–484.

¹⁴ *Élet és irodalom* címmel kezdeményezett ankétot a Helikon az irodalom helyzetéről, a költő (az író) szerepéről 1932 januárjában. A szerkesztői felvezetést Makkai Sándor válasza, Reményik három verse (*Tények*, „*Elfántcsont-torony*” 1931-ben, *Rádióba mondom*), Szentimrei Jenő és íj. Grandpierre Emil válasza követi. EH V(1932). 3–15.

¹⁵ *Három öreg*. Illyés Gyula verse. EH V(1932). 137–139.

¹⁶ I. m. 139.

irodalmi vitáira erőteljesen utaló, személyes hangú írása is.¹⁷ Reményik Sándor atyai barátként szólítja meg az *Ábel a rengetegben* íróját, megtalálva az alkalmat, hogy visszatérjen korábbi Tamási-élményeire (az első novella közlésére, aztán a *Címeresekre* és a *Szűzmáriás királyfira*), nem utolsósorban pedig Szabó Dezső Tamásit ért támadására: „Meg kellett volna írnom Neked igazság szerint, mikor a »nagy« Szabó Dezső lesajnált, hogy az ő egész felvert tajték-tengere nem ér fel a te drága humorod egy magasságos harmatcseppjéig, hogy ami igazán vagy, ami szívünk szerint vagy, amiben egész Erdélyé vagy, az éppen Te vagy – és *nem ő*. Meg kellett volna írnom, hogy a te üszkös, fekete »Erdélyi csillagjaid«, amint irgalmatlanul példázzák a humánus és a nemzeti gondolat közti ez idő szerinti és talán örök ellentétet – mélyebben és tragikusabban nyúlnak a probléma gyökeréhez, mint Hunyady Sándor világjáró, szép, kibékítő happy-endes színdarabja.” A vitatható és vitandó erdélyi jelen, a bírálható intézmények (egyházak, Magyar Párt, Minerva, Pásztortűz, Helikon, Szépmíves Céh stb.) fölemlgetése, a regényíró és méltatója közti lehetséges polémia megnevezése végén Reményik ezekkel a szavakkal biztatja a nála hét évvel fiatalabb Tamási Áront: „Menj békességgel tovább az erdélyi rengetegben, kutass és láss és élj és írij!”¹⁸

Legalább még két Reményik-értekezéstről szólni kell az 1932-es Helikon-termés fellapozásakor. Az egyikben ismételtén Kós Károly művét, „lokálpatriotizmusát” veszi bonckés alá: *Kalotaszeg* című kötetéről ír, és újabb fontos megállapításokat tesz a transzszilvanizmusról, az általános és különös viszonyáról.¹⁹ A másik *Balladák világa* cím alatt jelent meg,²⁰ Arany János halálának félszázados évfordulóján. A helikoni Arany-émlékezés egésze figyelemre méltó: Buday György fametszetével indul, majd jön a Reményik-vers (*Zavart hangok az ének mestéréhez*), Szerb Antal esszéje (*Arany János és Európa*), a nagyszalontai Sinka István verse (*Ahol a költő élt*), Kovács László (*Epizód*) és Molter Károly tanulmánya (*Arany- valuta*), s az összeállítás a Reményik-esszé zárja Arany balladaköltészetének időszerűsége mellett érvelve. Meggyőző erővel vall az Arany János életművében csúcsra jutott műforma jelenkori tematikai és formai lehetőségeiről, szükséges voltáról, polemikus éllel: „Meghalt tehát a ballada? Dehogy. Mint téma és lehetőség végtelenül kitágult. Igazabb és tökéletesebb kifejezője lehetne korunknak, a mának, mint akár a regény, akár a dráma, akár az egyéb fajta líra. Mert benne volna tömören és szétválaszthatatlanul mind a három. Egyéni volna és kollektív. Benne a ma embere egy zuhanással hullana le önmaga mélypontjára és egy lendülettel érne fel önmaga csúcsára. Balladás világ ez a mi világunk. Talán egyetlen gigászi, megírandó ballada-téma.”²¹

A következő Helikon-évfolyamokból is kiemelhető néhány jelentős Reményik-vers, például az *Új Corday Sarolta* (1933), a *Nagybátyám* (1934; ebben mintha Illyés költészete hatna), az *Ó váltó-őr* (1936); valamint egy lényeglátó, a kortársi erdélyi irodalomra is kitékintő „lírai hozzászólás” Bánffy Miklós regényéhez, a *Megszámláltattál...-hoz, az Erdélyi történet* első kötetéhez.²² Reményik Sándor nagy regénynek – de nyugtalanító regénynek érzi Bánffy könyvét, amely még a természet megidézésével sem hoz megnyugvást. Társadalom és természet vitája tükröződik a recenziens szerint a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom legjavában – erre enged következtetni ez az eszmefuttatás: „Ha tehát az *embert* így mutatja nekem ez a regény, így a társadalmat, ilyen könyörtelen éleslátással, ilyen maró iróniával, ilyen kevés nyugvóponttal – talán lehet mégis ebből a világból elmenekülni egy másikba, az erdélyi *természet*

¹⁷ *Ábel a rengetegben*. Jegyzetek Tamási Áronról új könyve alkalmából. EH V(1932). 624–629.

¹⁸ *I. m.* 628–629.

¹⁹ *Kalotaszeg*. Kós Károly könyve. EH V(1932). 388–392.

²⁰ *Balladák világa*. – Előadóest elé. EH V(1932). 610–612.

²¹ *I. m.* 611–612.

²² *Megszámláltattál... – Lírai hozzászólás gróf Bánffy Miklós regényéhez*. EH VIII(1935). 65–68.

nagy, szüzi fenségébe, az ember nélküli, nyugalmas, monumentális, végtelen és örökkévaló világba. Abba a világba, ahol valami teljesen, merőben *más* nagyság előtt elnémul, megszűnik, elcsitul, megsemmisül, ami *csak* humánus. Az erdélyi líra, menekülő útjában, *így* ért fel a hegytetőkre, meghajtott fejjel, templomi áhitattal, a hegyek belenőttek, és ő hozzánőtt a hegyekhez, az erdőkhöz, a sziklákhöz, a vadpatakokhoz. *Azok formáltak bennünket az ő képükre és hasonlatosságukra, nem mi őket.* Az erdélyi líra a szenvedélyek világából kijutva, az isteni kinyilatkoztatást olvasta az erdélyi természet evangéliumából. Bánffy Miklós természetlátása más, mint a mienk, más, mint a Kós Károlyé, akinél a havas szintén kinyilatkoztatás és ember fölötti fenség, s a rengeteg mélyén fakadó forrás az utolsó, egyetlen, de biztos békesség kútfeje. [...] Bánffynál is csodálatos életet él az erdélyi havas, de ez az élet nem független fenség és emberformáló hatalom. És nem békesség. És nem menedékhely. [...] Embertől nyüzsgő a havas élete is és az ember fontosabb, mint a havas.”²³ Végül a „Megszámláltattál” *textusában* békül meg Reményik, így ugyanis az ítélet mértéke alá helyeződik minden, amit Bánffy ábrázolt.

1937-től különféle ünnepi alkalmakkor sorozatban jelennek meg Reményik Sándor régebbi és újabb versei az Erdélyi Helikonban. A tizedik évfolyamot (egy rövid szerkesztői közönlő után) vele kezdik (*Holtomiglan*), az év második felében pedig egy hosszabb ciklust közölnek tőle (az *Álmodsz-e róla?* megdöbbenő vallomásával). A bécsi döntést követően, a reprezentatív válogatásba kilenc Reményik-költemény kerül be (az 1921-es *Míg állt a vár...*-tól a *Mohács utánon*, a „*Miért hallgatott el Végvári?*”-n át az *Ahogy lehet-ig*).²⁴ 1941-ben két verssorozata is olvasható, a kicenzúrázott, illetve kiadatlan versekből.²⁵

A helikoni Reményik-történet a költő halála után zárul: az *Egészen* című posztumusz kötetet Kovács László mutatja be az 1943. januári számban, és ezt négy Reményik Sándor-verssel kíséri, a „hátrahagyottak”-ból: az első 1918-ból való (*Felséges nép*), a másik három 1941 májusából (*Tusakodás hősi halottakkal, És így is őrzője a várnak, Mi a magyar?*). Az utolsó két Reményik-sor a helikoni oldalakon így hangzik:

*Országokat lehet szétarabolni:
Nem lehet legyilkolni lelkeket!*

Szólni kell még az 1941. decemberi Erdélyi Helikonról: ebben búcsúznak az erdélyi magyar irodalom nagy halottjától az íróársak.²⁶ De nem csupán a búcsú szavait olvashatjuk, hanem az élő ember visszaidézését is – például Jékely Zoltán elbeszélésében, Tompa László em-

²³ *I. m.* 67.

²⁴ *Az erdélyi költő politikája* című bevezető vázlat után a szerkesztő Kovács László vers- s prózaantológiát állít össze az elmúlt két évtized erdélyi magyar irodalmából – és ezt Reményik versével kezdí, majd időrendben következnek Kós Károly, Áprily, Makkai Sándor, Molter Károly, Tompa László, Bartalis János, Tamási Áron, Kiss Jenő, Kádár Imre, Wass Albert, Dsida Jenő, Kovács László, Szemlér Ferenc, Nyíró József, Asztalos István, Szabédi László (Luther *Erős várának* fordítása) – egy vagy több szöveggel, de senki annyival, mint Reményik Sándor. EH XIII(1940). 517–606.

²⁵ Reményik Sándor: *Tizenegy vers*. EH XIV(1941). 4–14. A versek előtt a következő „Előljáró szó” olvasható: „Ezeket a verseket az utóbbi két esztendő magyar drámájának különböző fordulópontjain írtam. Reménykedés és sötét kétely, sőt végső kétségbeesés egyaránt tükröződik bennük. Sokféle szín. Csak az alapszín közös: a magyarság s főként az erdélyi magyarság iránti végzetes szerelem. Jó részük megjelenését az akkori cenzúra akadályozta meg.” *I. m.* 4. – A másik sorozat címe: *Meghasonlott szívvel*. Ez a tíz vers húsz évvel korábbi történésekre utal vissza, IV. Károly király visszatérési kísérletét idézi fel. Az eléjük írt kommentár bizonyára nem Reményiktől származik, valószínűleg Kovács László a szerzője. EH XIV(1941). 240–246.

²⁶ A Helikon 1941. decemberi Reményik-émlékszámának szerzői: Kovács László, Tavasz Sándor, Bartalis János, Jékely Zoltán, Tompa László, Makkai Sándor, Maksay Albert, Kádár Imre, Molter Károly, Wass Albert, Lakatos István, Karácsony Benő és Asztalos István.

lékezésében. (Az *Arion*, Jékely írása valóban már-már szépprózaként olvasható, személyessége kettős kötődésű: saját emlékeit idézi, egyben pedig apja legjobb barátját búcsúztatja.²⁷) Ez azonban már nem Reményik jelenlétének (a 111 versnek és 27 értekező írásnak) kronológiája – „csak” a helikoni tükör fontos része. Külön, elemzésre méltó történet.

Reading Reményik, through the Mirror of „Helikon”. The evaluation of Sándor Reményik’s works seems to have arrived to a new stage. During his life and right after his death he enjoyed an almost unanimous success. Later on, he was disclaimed by the Stalinist dogmatism. After the discrete changes in his interpretation during the seventies and eighties, and after the 1989 turn, his poetry was seen again from one particular point of view, although different from those preceding it. A thorough analysis of the Reményik-heritage would make possible to emphasize the multiple values of these works. These values manifest themselves through several different literary genres. The review „Erdélyi Helikon” (1928–1944) is an important source from this point of view, Reményik being one of its most important authors. It is important to take into consideration the 111 poems (one of which being a translation) published here by Reményik, and also the 27 critical essays that may prove to be an important part of Reményik’s oeuvre.

²⁷ Jékely ezekben a házsongárdi gondolataiban visszatér a múltba, nagyenyedi, kolozsvári, budapesti találkozásaihoz. Felidézi az *Őrült telekre örült tavaszok* című Reményik-vers alaphelyzetét is. EH XIV(1941). 759–766.